

HANNA HREHOROWICZ-GABER*

THE CONCEPT OF LIVING. A HOUSING ESTATE AS THE MIRROR OF TIME

IDEA ZAMIESZKANIA. OSIEDLE MIESZKANIOWE JAKO LUSTRO CZASU

Abstract

The contemporary shape of the housing estate does not promote development of social bonds. No other pro-social movement in the whole history of urban space has changed so much in the traditional cityscape as the modern avant-grade of the 19th and early 20th century. The situation in urban planning and design at that time was similar to other fields of science. The period brought a change in understanding beauty in art and architecture, and modernism strongly emphasised functionalism, rational and utilitarian values of the living environment of man.

Keywords: housing estate, social bonds, Kraków, urban space

Streszczenie

Współczesna forma osiedla nie sprzyja powstawaniu więzi społecznych. W historii przestrzeni miejskiej żadna wcześniejsza działalność prospołeczna nie zmieniła tak wiele w krajobrazie miasta tradycyjnego, jak awangarda przełomu XIX i XX wieku. Sytuacja w urbanistyce miast w tym okresie przedstawiała się podobnie do pozostałych dziedzin naukowych. Okres ten przyniósł zmianę pojęcia piękna w sztuce i architekturze, a modernizm postawił na funkcjonalizm, racjonalne i użytkowe walory środowiska życia człowieka.

Słowa kluczowe: osiedle, więzi społeczne, Kraków, przestrzeń miasta

DOI: 10.4467/2353737XCT.15.382.5001

* Ph.D. Arch. Hanna Hrehorowicz-Gaber, Institute of City and Regional Planning, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

No other pro-social movement in the whole history of urban space has changed so much in the traditional cityscape as the modern avant-garde of the late 19th and early 20th century. The situation in urban planning and design at that time was similar to other fields of science. The period brought a change in understanding beauty in art and architecture, and modernism strongly emphasised functionalism, rational and utilitarian values of the living environment of man. Such was the context in which emerged the first concepts of a housing block, including the revolutionary ideas of Le Corbusier¹ – the forerunner of the housing block concept as we now know it from multi-family housing estates. His concept of *Unité d'Habitation*, called the Marseille unit, which was to become a blueprint for housing construction in the oncoming decades, was created in 1943². The intention behind the creation of the unit was to protect the landscape from suburbs overflowing into the countryside, and the housing block, which was to be a self-sufficient machine for living providing basic services and entertainment combined with maintaining social (neighbourhood) bonds, was drowned in greenery. The above ideology found very favourable conditions for development in the countries of the socialist block and not only there. The need to build new flats was growing steadily due to the development of cities in the post-war era. A considerable growth of multi-family housing construction in the form of housing estates was very well suited to the socialist ideology propagating restriction of private ownership, social justice, collectivisation of all possible areas of human activity and social equality. The concept of housing blocks was an advantageous solution first of all in the economic aspect. The bleak housing projects that were built in reality had little in common with the Marseille unit – flats had impractical layouts, and swimming pools, gyms or roof gardens were never heard of. Yet, with hindsight, the housing units in question may be perceived in two ways:

- negatively, as small, cramped, difficult to arrange and low-quality flats without any individual features, or
- positively, as an element bringing co-residents together by creating a community of “poverty”, collective interest and absence of economic stratification.

In Poland, the emergence of housing blocks characteristic of that period and similar to one another dates back to the 60s, 70s and 80s of the 20th century. Housing estates composed of blocks of flats were considered showcases of modernity³. The constructed blocks were multi-storey and multi-unit buildings, arranged in groups placed either to follow a certain pattern

¹ In order to accommodate the rapid growth of cities resulting from the industrial revolution, urban planners started to look for innovative solutions to the problem of city overcrowding. One of the more interesting figures in this movement was Charles-Edouard Jeanneret (1887–1965) known as Le Corbusier, an architect, urban planner, painter, considered the most distinguished architect of the 20th cent. In 1915 he formulated his famous five points of modern architecture: house supported by pilotis with a grid of supporting columns, free design of the floor space, free façade design, flat roof and rainwater disposal system within the building (inner rainwater pipes). The above principles changed the look of cities.

² Nearly 10 years passed between developing the design and the completion of the construction works in 1952.

³ It should be mentioned that housing blocks were built not only in big cities, where their presence was justified, but also in small towns and villages, where they considerably distorted the spatial order of the area. As every whiff of the new at that era, they were the pride and joy of the local authorities.

or scattered freely among the park-like greenery. The difference between the preliminary concept and its practical implementation could be seen in the area of the green spaces that accompanied the housing unit. With time, this type of development was labelled colloquially and not really nice as *the projects*. However, housing estates from the deep socialist era were very pro-social, furnished with numerous services of the most basic type, such as shops, nurseries, kindergartens, schools, parks and playgrounds, sports fields or even cinemas. The presence of public and semi-private spaces was the norm in urban design – they were featured in every design project, giving people adequate environment for living. The housing estate was a component of the art of city-building – it was supposed to be comfortable for living and recreation, and not the profit-oriented cog in the wheel of developer industry. An important role in shaping the human-friendly form of housing estates was played by greenery, creating the intimate character of urban enclosures⁴. The comparison between the area of biologically active surfaces in the estates built in the post-war era and in the times of the market economy very clearly indicates an impoverishment and shrinking of green areas, which had to give way to hard surfaces and car parks.

Planning guidelines included in the Local Land Use Plans do not have the power to protect new areas destined for development from excessive urbanisation, as e.g. the area of Kraków is not wholly covered by such plans and, additionally, developers have already found some loopholes in the legal restrictions, which allow them to circumvent the urban design quota.

The urban design standard, which continued to be observed until the 80s, specified the number of functions which were to accompany housing development and their distribution securing convenient time of access. Social space was being built alongside the new housing space. Adequate saturation of the semi-private space of the traditional housing estate with services targeted at a specific social group (the residents) is an instrument for social development. At present, approximately a half of big city residents in Poland live in housing estates built at that period. Surveys⁵ carried out in several housing estates in Kraków indicate that the present residents of these estates are happy to be living in a multi-family neighbourhood. It refers primarily to families with children, young people and the elderly on condition, however, that they have been living in a given estate for a longer time. In the times of economic transformations and the resulting market economy, designers had to emphasise a different aspect of urban design, i.e. the issue of costs and profits, which, taken to the limits, put aside the other factors affecting the quality of living. The directions given to designers by developers at the stage of preparing the concept and subsequently of drafting the first designs do not refer to the surroundings at all if they are not forced to take this

---

⁴ More on the subject in Kosiński W., *Piękno i brak piękna zielonej szaty w osiedlach II RP, PRL oraz III RP – w stronę urbanistyki krajobrazu*, Przestrzeń i forma No 16/2011, Polish Academy of Sciences, Gdańsk Branch, pp. 24-25.

⁵ Within the framework of the author's own research, surveys were carried out on a focus group which included questions about the comfort of the place of residence, accessibility of services, opportunities for relaxation and the quality of the surroundings. Anonymous questionnaires were collected in 3 housing estates in Kraków built in the period in question: Ugorek, Wiczysta and Azory, and the results were analysed for the needs of this paper.

issue into account by the detailed provisions of the planning permission or the Local Land Use Plan in effect for a given area. The highest value is attributed in the real estate business to the amount of the so-called LCA (*PUM*)⁶, which – stretched to the limits – results in impractically shaped buildings⁷. Contemporary multi-family housing estates deprecate the traditional urban design, but they do not offer any better solutions as regards social matters.

Sometimes, in spite of the developer's declarations, what is hidden behind a name that is supposed to be charming and captivating (Enchanted Wheel, Three Gardens, The Gardens of Żabiniec, Family Housing Estate etc.) is solely a complex of housing blocks with car parks, without a sliver of public space.

That probably explains why the interest in the historic form of development is growing at present. More and more frequently are seen attempts at “humanising” huge housing projects, which – for various reasons – have transformed into anonymous “machines for living” with an ambience which is found welcoming only by people seeking anonymity or social subcultures. Additionally, post-socialist era housing estates have their own specific social and cultural identity. Efforts aiming at a certain revalorisation of such estates have been undertaken recently, consisting among others in an attempt to create or strengthen the bonds between the residents and the place where they live, which has been urged *inter alia* by the replacement of the generation living in the “old” estates for ever by new people as well as by the need to revive the neighbourhoods. In Ugorek the process was commenced last year with an urban game, and the actions planned for the future are supposed to achieve the above goal.

An interesting example illustrating the transformations of the housing estate as regards its form and function are two neighbouring estates in Kraków: Ugorek and Pszona estate. Situated in the inner-city zone of Kraków, they fulfil their basic housing function in a similar way. The matter is different, however, when it comes to the living environment seen as a whole. The newer Pszona estate – built in the middle of the 90s of the 20th century – does not offer areas for recreation, generally accessible public spaces, playgrounds or just space between buildings that would make the flat interiors feel more private.

The Ugorek estate – built in the 60s of the 20th century – does not have so many services going beyond the basic ones located on the ground floors of the buildings, but it does offer what is necessary for residents in their daily lives, i.e. housing blocks placed at adequate distance from one another, greenery, playgrounds, organised places for recreation and car-free zones.

The generations of people who are now in their 40s, 50s and 60s had the chance to grow up in this spatial environment and develop deeper and stronger relationships than the ones based on contacts in the kindergarten, school or during extra-curricular activities. Going back from school and playing outside together, the opportunity of hanging out together in the open

---

⁶ The Living and Commercial Area (*PUM*).

⁷ The drive to get as much of LCA as possible is *inter alia* the reason for impractical flats featuring rooms with acute angles and housing estates completely devoid of any social space. Lack of any consideration given to the comfort of living at the design stage results in the fact that later on it is difficult to find buyers for the poorly designed homes in unfriendly housing estates.

air, team games, the common social space – all this had the effect that friendships started in childhood and adolescence are much stronger than the ones developed by children brought up in single-family houses in the suburbs or town houses in the city centre.

The contemporary shape of the housing estate does not promote development of social bonds. At present there is no catchment area system in education, the result of which is that children are driven to and from school by their caretakers often from places a few or more kilometres away. More and more often it is possible to encounter in Kraków fenced-away housing estates comprised of ... one housing block! Its residents do not meet each other in one local shop, there is no common space, there is no older generation, or – if there is – they sit at home, because most often there is not even a single bench outside the block. There are no children, either, because they have no place to play – no playground or even the legendary carpet-beating stand, which was the place where the whole growing-up process was going on just a generation ago.

Creating new housing estates, contemporary designers should think about what kind of society we will be in a few decades if we do not see urban design in social categories now⁸. For this reason, we – urban planners – are trying to take into account other factors than the exclusively economic ones and draw inspiration from the achievements of our professional predecessors, allowing, however, for the natural differences brought about by time and the economic, social and political changes. In this respect, absolutely invaluable services were rendered to Kraków by the design team led by Tadeusz Ptaszycki, who created spacious and green housing estates in Nowa Huta, so comfortable to live in. A member of this team – professor Stanisław Juchnowicz – educated whole generations of architects and urban planners who know that the growing purchasing power of money is not the only indicator of progress, and the art of city-building is a timeless value.

W historii przestrzeni miejskiej wcześniej żadna działalność prospołeczna nie zmieniła tak wiele w krajobrazie miasta tradycyjnego jak awangarda przełomu XIX i XX wieku. Sytuacja w urbanistyce miast w tym okresie przedstawiała się podobnie do pozostałych dziedzin naukowych. Okres ten przyniósł zmianę pojęcia piękna w sztuce i architekturze, a modernizm postawił na funkcjonalizm, racjonalne i użytkowe walory środowiska życia człowieka. W takich warunkach wyrastały pierwsze założenia (bloku mieszkalnego), w tym

---

⁸ The social context of architecture, which is gradually losing significance faced with global economy, is an important component of architectural design and – if taken properly into account – guarantees the return of interpersonal relations. Taking into consideration the context in which the designed structure will be functioning is the architect's duty, and the issue of sustainable development is the primary principle in this respect of building the living environment for humans based on economic, social and environmental grounds, and it is a part of the cultural heritage of many generations.

także rewolucyjna idea Le Corbusiera¹ – prekursora idei bloku jaki znamy dzisiaj z osiedli wielorodzinnych. Koncepcja *Unité d’Habitation* nazwanej jednostką marsylską jako wzorzec na następne dziesięciolecie dla mieszkalnictwa powstała w 1943 r². W założeniu miała to być jednostka chroniąca krajobraz przed rozlewaniem się przedmieść, a utopienie w zieleni bloku będącego samowystarczalną maszyną do mieszkania zapewniająca usługi podstawowe oraz rozrywkę powiązaną z utrzymaniem więzi społecznych (sąsiedzkich). To założenie było ideologią, która trafiła na bardzo podatny grunt w krajach bloku socjalistycznego i nie tylko. Potrzeba budowy nowych mieszkań stale rosła ze względu na rozwijające się w okresie powojennym miasta. Znaczny wzrost budownictwa wielorodzinnego w postaci osiedli bloków pasował do ideologii socjalistycznej, czyli ograniczenia własności prywatnej oraz promowania idei sprawiedliwości społecznej, a także, uspołecznienia wszystkich możliwych dziedzin życia i promowania równości społecznej. Koncepcje bloków mieszkalnych były korzystnym rozwiązaniem przede wszystkim pod względem ekonomicznym. Powstające blokowiska niewiele miały wspólnego z jednostką marsylską – mieszkania były niefunkcjonalne, a o basenach, salach gimnastycznych czy ogrodach na dachach nie było mowy. Jednak z perspektywy czasu można odbierać takie jednostki mieszkaniowe w dwojaki sposób:

- Negatywnie jako małe, nieustawne, złe gatunkowo mieszkania bez cech indywidualizmu lub
- Pozytywnie jako element zbliżenia się współmieszkańców do siebie poprzez wspólnotę „biedy”, wspólność interesów, a także brak rozwarstwienia ekonomicznego.

W Polsce powstanie charakterystycznych dla tego okresu, podobnych do siebie bloków mieszkalnych datuje się przede wszystkim na lata 60., 70. i 80. XX wieku. Wówczas osiedla bloków traktowane były jako wizytówka nowoczesności³. Budynki stawiane były zgodnie z ideą wielopiętrowo i wieloklatkowo, rozlokowane w grupach, ustawionych w postaci uporządkowanego rytmu lub swobodnie umieszczonych w zieleni o charakterze parkowym. Różnicę pomiędzy założeniem ideowym a realizacją widać było w powierzchni obszaru zielonego jaki towarzyszy jednostce mieszkaniowej. Z czasem taki typ zabudowy określony został potocznie i niezbyt sympatycznie blokowiskiem. Jednak osiedla z lat głębokiego socjalizmu były bardzo socjalne i prospołeczne zaopatrzone w wiele usług o charakterze podstawowym, takich jak: sklepy, żłobki, przedszkola, szkoły, parki i place zabaw, boiska, a nawet kina. Przestrzeń publiczna i półprywatna była normą w projektowaniu urbanistycznym – istniała w każdym projekcie, dając ludziom odpowiednie środowisko zamieszkania.

¹ Na skutek rewolucji przemysłowej, która spowodowała skokowy rozwój miast urbaniści zaczęli poszukiwać nowatorskich rozwiązań problemu przeludnienia miast. Jedną z ciekawszych postaci był Charles-Edouard Jeanneret (1887–1965) znany jako Le Corbusier, architekt, urbanista, malarz, uważany za najwybitniejszego architekta XX w. W 1915 r. sformułował słynne pięć zasad nowoczesnej architektury: dom na słupach o konstrukcji szkieletowej, swoboda komponowania planów kondygnacji, wolna elewacja, płaski dach i odprowadzenie wody do środka budynku (rywny wewnętrzne). Zasady te zmieniły obraz miast.

² Od projektu do końca realizacji w 1952 r. minęło prawie 10 lat.

³ Należy wspomnieć, iż bloki mieszkaniowe powstawały nie tylko w dużych miastach, gdzie ich obecność jest uzasadniona, ale i w małych miasteczkach oraz wsiach znacznie naruszając ład przestrzenny. Jak każdy powiew nowoczesności w tym okresie, były one dumą władz miasteczka.

Osiedle mieszkaniowe było elementem sztuki budowania miasta – wygodnego do mieszkania i wypoczynku, a nie nastawioną na zysk, zębatką przemysłu deweloperskiego. Istotną rolę w kształtowaniu humanistycznej formy osiedli zajmowała zielen kształtująca kameralność wnętrza urbanistycznych⁴. Porównanie ilości powierzchni biologicznie czynnej w osiedlach powstających w czasach powojennych i w czasie realnej gospodarki rynkowej bardzo wyraźnie wskazuje na zubożenie i wyparcie obszarów zielonych na rzecz powierzchni utwardzonych i parkingów.

Zapisy planistyczne zawarte w Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego nie są w stanie zabezpieczyć nowych terenów inwestycyjnych przed nadmiernym ich urbanizowaniem, gdyż Kraków nie ma w całości pokrycia planami a ponadto deweloperzy znaleźli już luki w obwarowaniach prawnych, które pozwalają ominąć wskaźniki urbanistyczne.

Obowiązujący do lat 80. normatyw urbanistyczny określał liczbę funkcji towarzyszących zabudowie mieszkaniowej i rozlokowanie ich z wygodną izochroną dostępu. Wraz z nową przestrzenią mieszkalną wzrastała przestrzeń społeczna. Odpowiednie nasycenie usługami przeznaczonymi dla określonej grupy społecznej (mieszkańców) ich wspólnej przestrzeni półprywatnej jaką jest tradycyjne osiedle mieszkaniowe, to jedno z narzędzi rozwoju społecznego. Obecnie w Polsce na osiedlach z tamtego okresu żyje około połowa mieszkańców dużych miast. Ankiety⁵ przeprowadzone w osiedlach Krakowa wskazują, iż obecni mieszkańcy tych osiedli wykazują zadowolenie z mieszkania w osiedlu wielorodzinnym, dotyczy to przede wszystkim osób posiadających dzieci, młodzieży oraz osób starszych pod warunkiem zamieszkiwania w danej jednostce mieszkaniowej od jakiegoś czasu. Czasy przeobrażeń i gospodarki rynkowej postawiły przed projektantami inny aspekt na głównym miejscu, czyli wartości ekonomiczne, które eksploatowane do granic chłonności przesłoniły inne czynniki wpływające na jakość zamieszkania. Wytyczne jakie daje projektantom deweloper na etapie sporządzania koncepcji, a potem projektu osiedla nie odnosi się w ogóle do otoczenia, o ile nie wymuszają na nim tego szczegółowo wydane warunki zabudowy lub obowiązujący Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego. Jako wartość najwyższą uznaje się w branży nieruchomości ilość PUM⁶, która – sięgając granicznych wielkości – daje w efekcie nefunkcjonalne obiekty⁷. Współczesne osiedla wielorodzinne odziewają się od tradycyjnej urbanistyki, nie ofiarując lepszych rozwiązań pod względem społecznym.

⁴ Szerzej na ten temat Kosiński W. *Piękno i brak piękna zielonej szaty w osiedlach II RP, PRL oraz III RP – w stronę urbanistyki krajobrazu*, Przestrzeń i forma, nr 16/2011, PAN O/Gdańsk, s. 24-25.

⁵ W ramach badań własnych przeprowadzone zostały ankiety na grupie fokusowej zawierające pytania o wygodę miejsca zamieszkania, dostępność usług, możliwość wypoczynku i jakość otoczenia. Anonimowe ankiety zebrane zostały w 3 krakowskich osiedlach z tego okresu: Ugorek, Wieczysta oraz Azory i opracowane dla powyższej pracy.

⁶ Powierzchnia usługowo-mieszkaniowa.

⁷ Między innymi, z tego faktu wynikają nefunkcjonalne mieszkania z pokojami o ostrym kącie ścian i osiedla bez przestrzeni społecznej. Brak refleksji nad wygodą zamieszkania powoduje w efekcie kłopoty w sprzedaży źle zaprojektowanych obiektów w nieprzyjaznych osiedlach.

Niekiedy w ślad za mającą oczarować nazwą (Zaczarowane Koło, Trzy Ogrody, Ogrody Żabińca, Osiedle Familijne ... itd.), pomimo deklaracji inwestora, stoi wyłącznie zespół bloków wraz z parkingami bez miejsca przestrzeni publicznej. Prawdopodobnie dlatego zainteresowanie historyczną formą zabudowy osiedlowej jest obecnie coraz większe. Coraz częściej spotkać można próby „humanizacji” dużych blokowisk, które z różnych powodów przekształciły się w anonimowe „maszyny do mieszkania”, gdzie dobrze czują się ludzie poszukujący anonimowości oraz subkultury społeczne. W postsocjalistyczne osiedla jest wpisana też pewna tożsamość społeczna i kulturowa. Dodatkowo następuje próba rewaloryzacji, polegająca m.in. na próbie związania mieszkańców z miejscem zamieszkania, co jest podyktowane m.in. wymianą pokoleń zamieszkujących „stare” osiedla oraz ożywieniem ich. Na Ugorku proces ten rozpoczął się w zeszłym roku grą miejską, a zaplanowane w przyszłości akcje mają spełnić ten cel.

Ciekawym przypadkiem ilustrującym przemiany osiedla w czasie pod względem formy i funkcji są sąsiadujące ze sobą osiedla mieszkaniowe Ugorek i Pszona w Krakowie. Położone w śródmiejskiej strefie Krakowa zasadniczą funkcję mieszkaniową spełniają podobnie. Inaczej wygląda to jak chodzi o całe środowisko zamieszkania. Nowe osiedle Pszona powstałe w połowie lat 90. XX wieku nie oferuje przestrzeni wypoczynku, przestrzeni publicznych ogólnodostępnych, placów zabaw i przestrzeni, która umożliwiałaby intymność w mieszkaniach. Osiedle Ugorek jako powstałe w latach 60. XX wieku nie ma tylu usług o charakterze ponadpodstawowym w parterach obiektów, jednak oferuje to co jest mieszkańcom potrzebne na co dzień, czyli odpowiednie odległości pomiędzy blokami, zielen, place zabaw, zorganizowane miejsca wypoczynku i strefy bez dostępu aut.

Pokolenie obecnych czterdziesto-, pięćdziesięciu i sześćdziesięciolatków miało możliwość w takim środowisku przestrzennym wytworzyć więzi głębsze niż tylko opierające się na kontaktach w przedszkolu, szkole czy na zajęciach pozaszkolnych. Wspólne powroty ze szkoły, zabawy pod blokiem, możliwość przebywania razem na wolnym powietrzu, wspólne gry zespołowe, wspólna przestrzeń społeczna, to wszystko spowodowało, że przyjaźnie zawarte w dzieciństwie i okresie dorastania są o wiele silniejsze niż te, jakie mogą tworzyć wychowane w domach jednorodzinnych i kamienicach.

Współczesna forma osiedla również nie sprzyja powstawaniu więzi społecznych. Obecnie brak rejonizacji w oświacie spowodował, iż dzieci są dowożone i odbierane przez opiekunów z placówek edukacyjnych i przewożone do miejsc zamieszkania nierzadko odległych o kilka, kilkanaście kilometrów. Coraz częściej w przestrzeni Krakowa można spotkać zamknięte osiedla nierzadko składają się z ... jednego bloku!

Jego mieszkańcy nie spotykają się we wspólnym sklepie osiedlowym, nie ma przestrzeni wspólnej, nie ma starszego pokolenia, a jeśli jest, to w domu, bo najczęściej przed blokiem nie ma nawet ławki, nie ma również dzieci, gdyż brak jest placu zabaw, a nawet mitycznego trzepaka, na którym odbywało się całe dorastanie.

Tworząc nowe osiedla współcześni projektanci powinni się zastanowić, jakim będziemy społeczeństwem za kilkadziesiąt lat, jeżeli teraz nie pomyśli się o urbanistyce w kategoriach społecznych⁸. Dlatego, uwzględniając inne realia niż wyłącznie ekonomiczne, stara-

⁸ Społeczny kontekst architektury, który w globalnej ekonomii zaczyna się zatracać a będąc ważnym składnikiem projektowania architektonicznego gwarantuje powrót do relacji międzyludzkich.

my się jako urbaniści czerpać dobre wzorce z osiągnięć naszych zawodowych poprzedników, uwzględniając naturalne zmiany czasowe, gospodarczo-społeczne i polityczne. W tym względzie dla Krakowa nie do przecenienia zasługi miał zespół projektowy pod kierownictwem Tadeusza Ptaszyckiego, tworząc wygodne do mieszkania przestrzenne, zielone osiedla Nowej Huty. Członek zespołu autorskiego prof. Stanisław Juchnowicz wykształcił całe pokolenia architektów i urbanistów, które wiedzą, iż siła nabywczą pieniądza nie jest jedynym wyznacznikiem postępu, a sztuka budowania miast jest wartością ponadczasową.

References/Literatura

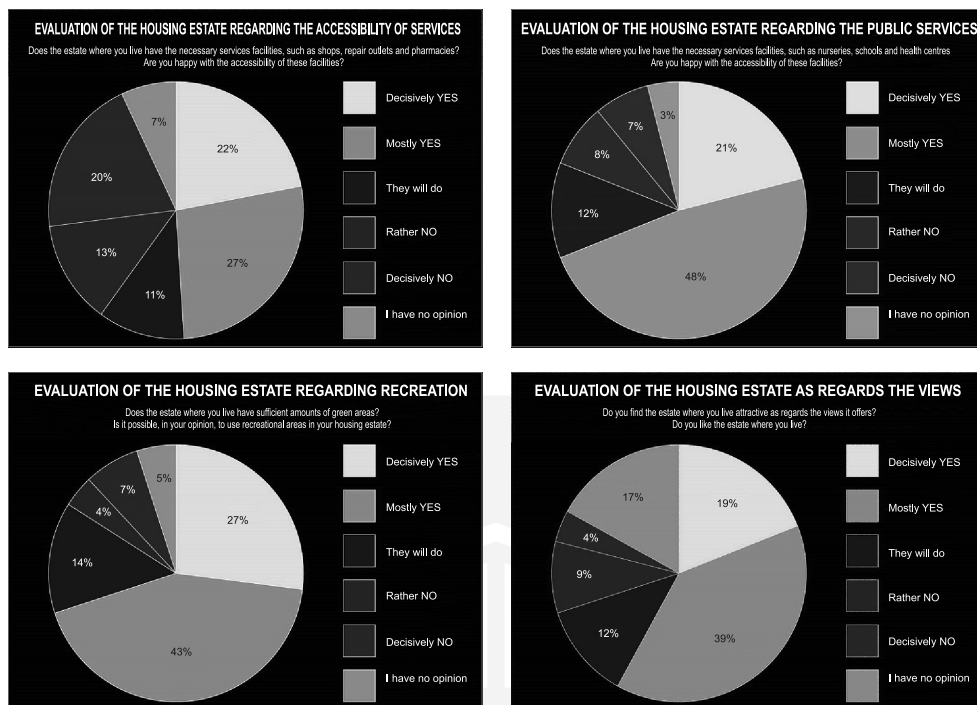
- [1] Bartkowicz B., *Wypoczynek codzienny mieszkańców nowych osiedli na przykładzie Krakowa*, PWN 1974.
- [2] Bartkowicz B., *Wpływ funkcji wypoczynku na kształtowanie struktury przestrzennej*, [in:] Monograph no 33, Cracow University of Technology, Kraków 1985.
- [3] Böhm A., *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu – o czynniku kompozycji*, CUT Academic Textbook, Kraków 2006.
- [4] Hrehorowicz-Gaber H., *Effects of transformations in the urban structure on the quality of life of city residents in the context of recreation*, Bulletin of Geography, Socio-economic Series, Volume 21, Issue 21, Toruń 2012, p. 61-68.
- [5] Kosiński W., *Zieleń w polskich osiedlach mieszkaniowych z lat 1920–2010. Analiza wartościowych rozwiązań i porażek*, [in:] *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, Warsaw University of Life Sciences – SGGW, Warsaw 2011, p. 61-92.
- [6] Kosiński W., *Piękno i brak piękna zielonej szaty w osiedlach II RP, PRL oraz III RP – w stronę urbanistyki krajobrazu*, *Przestrzeń i forma*, no. 16/2011, Polish Academy of Sciences, Gdańsk Branch, p. 10-90.
- [7] Mydel R., *Rozwój urbanistyczny miasta Krakowa po drugiej wojnie światowej*, Wyd. Secesja, Kraków 1994.
- [8] Schneider-Skalska G., *Jakość miejskiego środowiska zamieszkania – zagrożenia i szanse*, *Technical Transactions*, z. 3-A/2010, p. 187-193.
- [9] <http://www.smugorek.pl/media/kronika>
- [10] <http://dzielnica3.ochalek.net/o-dzielnicy/trasy>

Uwzględnienie kontekstu, w jakim funkcjonować będzie zaprojektowany obiekt jest obowiązkiem architekta, a kwestia zrównoważonego rozwoju jest w tym względzie naczelną zasadą budowy środowiska człowieka opartego na ekonomicznym, społecznym i środowiskowym podłożu oraz jest częścią dorobku kulturowego pokoleń.

- III. 1. The local cinema Ugórek, set up in the 70s, is a relic from the socialist era, when the comfort of living was the main guideline followed by urban design concepts of a housing estate. The facility was later turned into a second-hand garments wholesale establishment, but last year was restored to its cultural function and now it houses a local community club
- II. 1. Osiedlowe kino "Ugórek" powstałe w latach siedemdziesiątych, jest reliktem czasów socjalizmu, gdzie wygoda życia była wyznacznikiem założenia urbanistycznego w osiedlu. Obiekt ten zamieniony na hurtownię używanej odzieży, w zeszłym roku wrócił do swojej kulturotwórczej funkcji stając się Klubem osiedlowym

III. 2. Fig. 2. Diagrams presenting the results of the survey carried out in three housing estates in Kraków (the author's own research)

II. 2. Schematy wyników ankiet na trzech krakowskich osiedlach (oprac. aut.)

III. 3. The Pszona and Ugorek Housing Estates in Kraków – neighbouring units presenting different form and function since they were built in different ideological conditions (drawing by the author)

II. 3. Osiedle Pszona i osiedle Ugorek w Krakowie – sąsiadujące ze sobą jednostki pokazujące odmienną formę, funkcję, powstałe w innych warunkach ideowych (rys. aut.)